

องค์กรชุมชน ทางรอดของรัฐบาลและสังคมไทย

มติชนรายวัน วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๓๕

ผมเขียนเรื่องนี้เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๕ ด้วยจิตที่คิดถึงพระเจ้าอยู่หัว และใจที่อยากเห็นบ้านเมืองและประชาชนมีความสุข

ตามปรกติที่ผ่านมา ประชาชนจะเกลียดรัฐบาลภายใน ๑ ปี ไม่ว่า รัฐบาลใด ๆ เพราะไม่สามารถแก้ปัญหาที่สำคัญ ๆ ได้

รัฐบาลจะถูกคุมด้วยปัญหาต่างๆ จนใจหิวไม่ขึ้น เพราะประเทศไทย ปกครองด้วยการรวมศูนย์อำนาจ ขาดการกระจายอำนาจที่จะทำให้มีเวที หลากหลายในระดับต่างๆ ที่จะเผชิญและแก้ปัญหา ปัญหาทุกประเภทจึง โจมเข้าใส่รัฐบาลกลางจนตั้งตัวไม่ติด ไม่ว่ารัฐบาลใด ๆ

ถ้าเป็นเมื่อก่อน เมื่อประชาชนมีรัฐบาลที่แก้ปัญหาไม่ได้ ก็จะหันไป หาหรือเป็นช่องทางให้กองทัพเข้ามาบริหารประเทศ แต่ประเทศไทยก็ผ่าน บทเรียนมาแล้ว ว่าเผด็จการทหารก็แก้ปัญหาไม่ได้ และอาจก่อให้เกิดความ รุนแรงนองเลือดได้

แล้วจะอย่างไรกัน

เรื่องเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม ก็ไม่มีคำตอบ มีแต่กำลัง รอให้บ้านเมืองลุกเป็นไฟขึ้น เพราะ

การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างที่ทำอยู่ยิ่งเบียดคนจนให้ตกขอบมากขึ้น ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางจิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของเขาล่มสลายลง เป็นการถอนรากถอนโคนทางสังคม (social uprooting) อย่างไม่เคยมีมาก่อน จึงเกิดปัญหาเต็มไปหมดอย่างไม่ มีทางแก้ไข เช่น

- ความแออัดยัดเยียดในเมือง
- อาชญากรรม
- ความทารุณโหดร้ายต่าง ๆ (เช่น เรื่อง โสเภณี โสเภณีเด็ก ความทารุณโหดร้ายต่อเด็ก การฆ่ากันแม่แต่ฆ่าบนศาลากลางจังหวัด)
- ปัญหาของตำรวจ และของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอื่น ๆ

ฯลฯ

เรื่องเหล่านี้ถักทอโยงใยกันเป็นเหมือนขมวดเชือกที่ยู่ยงเหยิง และหาปลายที่จะสาวออกไม่เจอ ต่อให้สืบชน หรือสืบอาณัติ ก็สาวไม่ออก

เรื่อง **กระจายรายได้** พูดกันมาหลายรัฐบาลแล้ว แต่ไม่มีมาตรการ เพราะหลงประเด็น คำว่า “กระจายรายได้” สื่อให้นึกถึงมาตรการทางเศรษฐกิจ แต่ที่จริงเป็นเรื่องทางสังคม

ขุนเศรษฐกิจที่ว่าแน่ๆ (ยกเว้นคนเดียว) ไม่เข้าใจสังคมไทย เพราะไปเรียนเศรษฐศาสตร์มาในประเทศตะวันตก ซึ่งสภาพสังคมแตกต่างจากสังคมในประเทศโลกที่สาม

ตอนนี้รัฐบาลโดยคำแนะนำของขุนเศรษฐกิจ กำลังคิดเองง่ายๆว่าการอัดฉีดเข้าไปที่โครงสร้าง เช่น ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ แล้วจะแก้ปัญหาของชนบทได้ เรื่องนี้ในหมู่ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาชนบททั่วโลกเขารู้มานานแล้วว่าแก้ปัญหาชนบทไม่ได้

ทฤษฎีของ John Meynard Keynes ไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาสังคมในประเทศโลกที่สามดอก แม้แต่ในประเทศโลกที่หนึ่ง ขณะนี้กำลังย่ำแย่กันอยู่ด้วยหรือมิใช่

การเมืองไทยประสบปัญหาที่ยังแก้ไม่ตกอย่างหนึ่งคือ เรื่องการซื้อเสียงขายเสียงในชนบท แล้วกระทบการเมืองระดับชาติ เพราะรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจ

ประเทศไทยเหมือนแบ่งออกเป็น ๒ โลก หรือ ๒ ประเทศ ที่มาใช้ระบบการเมืองเดียวกัน คือ โลกของคนรวยในเมือง กับ โลกของคนจนในชนบท

คนในเมืองกับคนในชนบท เลือกผู้แทนไม่เหมือนกัน

คนในชนบทยากจนและอยู่ในระบบอุปถัมภ์ ก็เลือกผู้แทนอย่างที่เขาเลือก คนในเมืองก็รู้สึกหงุดหงิดที่คนชนบทเลือกผู้แทนอย่างนั้น เพราะได้รับผลกระทบด้วย

แสดงว่าเมืองกับชนบทนั้นผลประโยชน์เชื่อมโยงกัน แต่เราพัฒนาแบบทอดทิ้งหรือทำลายชนบท

เมื่อวาน (๘ ธันวาคม) ก็เป็น **วันสิ่งแวดล้อมไทย** ปัญหาสิ่งแวดล้อมกำลังวิกฤติ และยังมีคำตอบ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเมืองเป็นปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพและสุนทรียภาพ เช่น รดตืด อากาศเป็นพิษ แม่น้ำลำคลองเน่า พิษจากสารเคมี ทรศณะอุจาด (เช่น การสร้างตึกสูงข่มวัดวาอารามอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นจิตวิญญาณของสังคม)

ส่วนสิ่งแวดล้อมในชนบท เช่น ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ทะเล ป่า ชายเลน เป็นชีวิตและเศรษฐกิจของชาวบ้าน เมื่อพัฒนาแบบทำลาย สิ่งแวดล้อมก็เท่ากับพิฆาตชีวิตของคนชนบท ทำให้สังคมชนบทล่มสลายลง และส่งผลกระทบต่อสังคมทั้งหมด

ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรในชนบท กำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่ก่อตัวขึ้นเป็นพายุร้ายทางสังคม

เรื่องของ **ค.จ.ก.** เรื่อง **พระประจักษ์** คืออาการของความขัดแย้ง ซึ่งยังมีเรื่องอื่นๆ รออีกมาก

ลองถึงกับมีการจับพระนักอนุรักษ์เข้าคุกแล้ว มันเป็นสัญญาณบอกเหตุร้ายในสังคม

บางคนทำถูกต้องแต่ผิดกฎหมาย

ถ้าความถูกต้องกับความถูกกฎหมายเป็นคนละเรื่องเสียแล้ว อะไรจะบังเกิดขึ้น

พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสเกี่ยวกับเรื่องนี้ตั้งแต่วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ ว่า

“...หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกบ้านเมือง...”

แต่ก็ยังไม่มีรัฐบาลไหนแก้ไข เพราะทุกรัฐบาลตั้งรับปัญหาที่โถมเข้าใส่อย่างตั้งตัวไม่ติดตั้งกล่าวแล้วข้างต้น

เรื่อง สภาดำบล และ เรื่องสภาเกษตรที่กำลังถกเถียงกันวุ่น ๆ อยู่ก็เป็นตัวอย่างของความวุ่น เพราะการขาดความเข้าใจ

ถ้าสภาดำบลเป็นเพียงส่วนยื่นของกระทรวงมหาดไทย ไม่มีทางที่จะสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขขึ้นได้ในสังคมไทย

ทั้งหมดคุณมันยากและสลบหลับซ่อนจมนองไม่เห็นทางออก แล้วเราจะทำอย่างไรกันดี

ที่จริงง่ายนิดเดียว ถ้าเข้าใจ

ถ้าเข้าใจเรื่องนี้แล้วง่ายนิดเดียว และแก้ปัญหาหมดทุกเรื่องพร้อมกันไปอย่างยั่งยืน

กฎสำคัญ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับจักรวาลนั้น จะมีความง่ายแต่ครอบคลุมเรื่องทั้งหมด เรื่องทางสังคมก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้นการที่จะทำได้ถูกต้องจะต้องค้นพบ และเข้าใจกฎทางสังคม

เรื่องทางสังคมมีผู้พยายามศึกษากันมากทั่วโลก และมี **นักปราชญ์ทางสังคม** เกิดขึ้นด้วย

ในโลกนี้จะมีแต่นักปราชญ์ทางเศรษฐกิจเท่านั้นก็หาไม่

นักปราชญ์ทางสังคมค้นพบกฎทางสังคม เช่นเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบกฎทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับจักรวาล

กฎทางสังคมข้อ 1 : ในประเทศโลกที่สาม ความยั่งยืนของสังคมทั้งหมด ขึ้นกับความยั่งยืนของสังคมชนบท

ถ้าสังคมชนบทไม่ยั่งยืนหรือล่มสลายลง ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมทั้งหมด ลองย้อนไปพิจารณาปัญหาต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น แม้ประเทศโลกที่ ๑ อย่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก็กำลังประสบปัญหาความว่างงานและปัญหาสังคมต่างๆ ซึ่งจะไม่มีความหวังออกด้วยระบบเศรษฐกิจภายในปัจจุบัน

กฎทางสังคมข้อ 2 : ความยั่งยืนของสังคมชนบท ขึ้นกับการมีองค์กร และกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน

การพัฒนาชนบทมีองค์ประกอบ ๘ ประการ แต่ประการที่เป็นหัวใจสำคัญคือที่ปรากฏในกฎข้อ ๒ ถึงจะทำเรื่องอื่นสักเท่าใดๆ รวมทั้งเรื่องโครงสร้าง ถ้าไม่ทำตามกฎข้อ ๒ ไม่มีทางสำเร็จ

ทหารถ้าออกรบแบบตัวใครตัวมันโดยไม่มืองค์กร จะแพ้ทุกครั้ง ประชาชนคนยากจนเผชิญความเสี่ยงสูงสุดในสังคม ซึ่งเป็นความยากลำบากนานาประการ แต่ไม่มืองค์กร

ภาคอื่นๆ ของสังคมมีองค์กรทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นราชการ ทหาร พลเรือนหรือภาคธุรกิจ

ภาคธุรกิจมีองค์กรหรือสถาบันเพียบเลย ไม่ว่าจะเป็นรูปของห้างหุ้นส่วนบริษัท ธนาคาร สภาหอการค้า สมาคม ฯลฯ

การมีองค์กรทำให้มีพลังเพิ่มขึ้น และมีความต่อเนื่องยั่งยืน โดยเป็นกลไกของการจัดการและการเรียนรู้ร่วมกัน

องค์กรชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับความยั่งยืนของสังคมชนบทและสังคมทั้งหมด

องค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันสร้างขึ้นเอง และจัดการเองได้ ไม่ใช่องค์กรที่คนอื่นสร้างให้หรือยึดเหนี่ยวให้ หรือจัดการ โดยคนอื่น

องค์กรชุมชนเกิดขึ้นโดยกระบวนการที่คนในชุมชนมาประชุมปรึกษาหารือกันซ้ำแล้วซ้ำอีก จนปรากฏตัวผู้นำตามธรรมชาติขึ้น มีการจัดการองค์กร มีการวิเคราะห์ปัญหา วิจัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินใจทางเลือกได้ถูกต้อง

นี่คือการเมืององค์กรและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งพิสูจน์มาแล้ว เป็นสากลว่าแก้ปัญหาได้จริง แต่มีความละเอียดอ่อนที่ต้องการความเข้าใจ เช่น

ผู้นำตามธรรมชาติ คือผู้นำที่เป็นจริง เกิดจากการผ่านกระบวนการปฏิบัติร่วมกันมาก่อน ส่วนผู้นำโดยการแต่งตั้งมักไม่ใช่ของจริง แม้ผู้นำ โดยการเลือกตั้งโดยไม่ผ่านกระบวนการปฏิบัติร่วมกันมาก่อน ก็อาจไม่ใช่ของจริง เพราะเลือกไม่ถูก เมื่อไม่ใช่ของจริงจึงไม่ได้ผล

เงิน ที่เข้าไปสู่ชุมชนที่ยังไม่มีองค์กรจะเข้าไปทำลายการพัฒนา เพราะคนแย่งกันวิ่งเข้าหาเงิน แทนที่จะวิ่งเข้าหากัน องค์กรชุมชนเกิดจากการวิ่งเข้าหากัน แม้เมื่อมีองค์กรชุมชนแล้ว เงินที่จะเข้าไปก็ต้องมีขนาดเท่าที่องค์กรนั้นๆ จะบริหารจัดการได้ ถ้าเกินความสามารถขององค์กรก็จะล่ม

ฯลฯ

เรื่องขององค์กรชุมชนจึงมีความละเอียดอ่อนที่ต้องการความเข้าใจ ไม่ใช่โดยการใช้อำนาจ ราชการจึงพัฒนาชุมชนไม่ค่อยได้ผล เพราะราชการใช้อำนาจ และมีแบบแผนการปฏิบัติอันแข็งกระด้างตายตัว เพราะเหตุนี้จึงมีกฎข้อ ๓

กฎทางสังคมข้อ 3 : องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นเรื่องที่จะขาดเสียไม่ได้ ในการพัฒนาสังคม

องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGO (Non-Government Organization) เป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ที่ทำงานพัฒนา องค์กรพัฒนาเอกชนแม้ขนาดเล็กและไม่มีอำนาจ แต่สามารถเข้าถึงความละเอียดอ่อนของชุมชน และช่วยเชื่อมต่อกับภาครัฐบาล ภาควิชาการ และภาคธุรกิจได้อย่างต่อเนื่อง

ตัวอย่างมีให้เห็นแล้วว่าเมื่อองค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน ข้าราชการ และนักวิชาการ และภาคธุรกิจร่วมมือกัน สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้น

เมื่อองค์กรชุมชนเข้มแข็ง จะเป็นการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป

นี่คือประชาธิปไตยระดับรากหญ้า ซึ่งจะค่อยๆ มาปรับให้การเมืองการปกครองระดับบน มีความคลี่คลาย และมีคุณภาพขึ้นเป็นลำดับ

ข้อเสนอทางนโยบาย

๑. ออกพระราชบัญญัติองค์กรชุมชน

เพื่อรองรับความเป็นนิติบุคคลขององค์กรชุมชนขนาดต่างๆ เมื่อชาวบ้านในชุมชนรวมตัวกันกระทำกิจกรรม มีองค์กรไม่ว่าเล็กหรือใหญ่แล้วมาขอจดทะเบียน ให้ทางราชการรับจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเพื่อทำนิติกรรมได้

หมายเหตุ: ไม่ควรมีรูปแบบเดียวแบบสภาตำบล เพราะในทางธุรกิจยังสามารถรับจดทะเบียนองค์กรได้อย่างหลากหลาย นี่ก็คือ “องค์กรธุรกิจ” ของชุมชน ซึ่งควรจะต้องหลากหลายได้เช่นเดียวกัน เท่าที่ ชาวบ้านจะสามารถจัดการได้เอง

๒. ส่งเสริมสนับสนุนบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนให้เข้ามา ประสานงานกับทางราชการ

เพราะงานตามพระราชบัญญัติในข้อ ๑ นั้น ราชการทำเองตาม
คำพิงจะมีผู้ถนัดนัก

๓. ให้องค์กรชุมชนจัดการที่ดิน ป่าไม้ และแหล่งน้ำ

ซึ่งจะจัดปัญหาความขัดแย้งเรื่องกรรมสิทธิ์ เรื่องการไม่มีที่ทำกิน
และเรื่องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้

เมื่อราษฎรสนใจในที่ทำกินถาวร ก็จะช่วยกันปลูกป่า เพราะได้รับ
ประโยชน์จากป่าจึงเป็นผู้รักษาป่า ป่าจะเกิดเต็มประเทศ โดยรัฐไม่ต้องไป
จ้างใครปลูก ซึ่งทำไม่ได้

โดยหลักการดังกล่าว ราษฎรจะมีที่อยู่ที่ทำกิน และได้พึ่งพิงอาศัย
ป่าต้นน้ำลำธารก็จะกลับคืนมา เป็นการแก้ปัญหาความแห้งแล้งและขาด
แคลนน้ำอย่างได้ผล บ้านเมืองจะร่มเย็น เพราะมนุษย์กับธรรมชาติกลับคืน
สู่ดุลยภาพ

เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแส
ที่สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ เกี่ยวกับ “...ให้ประชาชน
เป็นผู้ปลูกป่า เป็นผู้ได้รับประโยชน์จากป่า และเป็นผู้รักษาป่า” อัน เป็น
แนวความคิดเรื่องป่าชุมชน ทรงรับสั่งซ้ำ ๆ ถึง “ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์
๔ อย่าง” ขอให้ไปค้นดู

รัฐพึงแก้ไขกฎหมายเก่าและบัญญัติกฎหมายใหม่ เพื่อส่งเสริมป่า
ชุมชน ตามความในข้อนี้

๔. ตั้งกองทุนสนับสนุนกลไกไม้เป็นทางการทางสังคม

เนื่องจากกลไกทางราชการและทางธุรกิจไม่เพียงพอต่อความริเริ่ม
สร้างสรรค์ทางสังคม

ถ้าประเทศยังขาดสติปัญญาทางสังคมจะนำไปสู่เหตุร้าย ควรมี

การตั้งกองทุนขนาดใหญ่ เพื่อใช้กลไกอื่นไม่เป็นทางการสนับสนุนสติปัญญาของสังคม เช่น

- ความริเริ่มของชุมชน ขององค์กรพัฒนาเอกชน
  - นวัตกรรมทางการศึกษา
  - ความคิดริเริ่มของข้าราชการที่ดี ๆ ที่ทำไม่ได้ในระบบราชการ
  - งานของนักคิดอิสระ
  - การพัฒนาสื่อสารมวลชน
- ฯลฯ

ถ้ามีเงินสนับสนุนโดยกลไกไม่เป็นทางการทำนองนี้ สังคมไทยจะเกิดพลังทางสติปัญญาขึ้นมาได้เต็มประเทศ เพื่อฟื้นฟูบูรณะบ้านเมืองและป้องกันความยุ่งยากสับสน เพราะภาวะ “ขาดสมอง” ของสังคมไทย

รัฐบาลควรอนุมัติเงินงบประมาณประมาณ ๕,๐๐๐ ล้านบาท ตั้ง “มูลนิธิเพื่อสนับสนุนความริเริ่มสร้างสรรค์ทางสังคม”

ภาคธุรกิจ และสถาบันทางศาสนา ก็ควรทำทำนองเดียวกันผมเคยเสนอให้คุณอานันท์ ปันยารชุน ตั้ง “มูลนิธิไทย” ก็ไม่ทราบว่าคุณจะทำหรือไม่ และเรื่องนี้ไม่ควรจำกัดอยู่ที่คุณอานันท์เท่านั้น คนอื่น ๆ ที่เห็นประโยชน์ก็อาจทำได้

๕. ความร่วมมือของทุกฝ่าย

ถ้าเข้าใจเรื่องความสำคัญขององค์กรชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนแล้ว ทุกฝ่ายสามารถร่วมมือส่งเสริมสนับสนุนได้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ กองทัพ มหาวิทยาลัย จะช่วยให้เกิดความ ร่วมเย็นเป็นสุขโดยไม่มีใครเสียหาย หรือเสียประโยชน์

ที่ผ่านมา ประเทศไทยเสมือนถูกแรงกระแทกให้แตกและเสียหายเป็นแรงกระแทกที่...

ทำลายชนบท

ทำลายวัฒนธรรม

ทำลายสิ่งแวดล้อม

ทำลายผู้หญิงและเด็กของเรา

ทำลายความรักเพื่อนมนุษย์

และทำลายความรักระหว่างเราตัวเอง

ข้อเสนอนี้เป็นวิธีที่ง่าย ที่จะสมานประเทศไทยให้มนุษย์และ
ธรรมชาติกลับคืนสู่สมดุล นำความรักกลับคืนมา และสามารถพัฒนาให้
ก้าวหน้าต่อไปอย่างยั่งยืน